

- c) Elválík az árpa a tiszta búzától,
 én is elvállottam a kedves rózsámtól. *Jaj de magos ég a csillagos
 ég, kis angyalom, szeretel-e még?*

Az új ritmusképlet 1870-ben jelent meg így először nyomtatásban Szentirmay egy művében.

*

Már e néhány taláalomra kiragadott példa is megmutatja: a nagy lendülettel és apparátussal folyó magyar népzene kutatás mennyi pontosan ellenőrzött adatot, mennyi összevetni való érdekes dallamot, mekkora dallamtörténeti okulást köszönhet ennek a gazdag tartalmú és lelkiismeretes munkájú nagy kiadványnak.

Kerényi György

HELYREIGAZÍTÓ ÉSZREVÉTELEK A FINNUGOR SZÖVEGKIADVÁNYOKKAL KA PCSOLATBAN

Az Osztályközlemények III. kötetének 3. számában BEKE ÖDÖN professzor „Válasz mari szövegeim I. kötetének bírálatára“ c. cikkében ismételtelen szől komi gyűjteményeiről, valamint az udmurt szövegekről, amelyeket Munkácsi hagyatékából én rendeztem sajtó alá.

A cikkben szóvá tett dolgok tisztázásához egy-két észrevétellel szeretnék hozzájárulni.

1. BEKE kifogásolja (i. h. 318. l.), hogy szövegkiadványaimban sok a jegyzet. Hogy sok-e a jegyzet, vagy kevés, annak elbírálása felfogás dolga. BEKÉnek más a felfogása erről, mint nekem. Mégis valószínűnek tartom, hogy ha valaki ezekből a szövegekből idéz, talán maga BEKE is, mindig megnézi, hogy nem fűződik-e ahhoz az általa idézendő részlethez valami magyarázó jegyzet.

2. Abban, hogy Munkácsi udmurt szövegeihez szokatlanul sok jegyzetet csatoltam (l. u. o.), mindenképpen igaza van BEKÉnek. De hiszen ő maga is céloz rá, hogy itt tkp. szövegkritikai kiadással is van dolgunk, amit én a munka előszavában (XXVI. l.) ki is emeltem. Így a Munkácsitól származó jegyzeteket — nemcsak kegyeletből, hanem kötelességszerűen is — lehetőleg teljes számban közöltem, különösen minthogy Munkácsi maga a kéziratában szükségesnek érezte e jegyzeteinek a felvételét. Hogy azután ezeken kívül a jegyzetekben a Munkácsitól sokszor eltérő felfogásomat is meg kellett okolnom, az természetes. Méltányolta ezt a körülményt a Finnugor Társaság is, melynek kiadásában ez a kötet megjelent; a Társaság nemcsak hogy a kiadás ügyében folytatott levelezésünkben soha nem említette a jegyzetek túlméretezettségét, hanem — nyilván Munkácsi emléke iránti kegyeletből, azért, hogy a nagy tudós emlé-

két megtisztelje — még petittel sem szedette a jegyzeteket, pedig cz lényeges helymegtakarítást jelenthetett volna.

BEKE annak idején, mikor Finnországból visszajött, közölte velem, hogy beszéltek vele a kötet jegyzeteinek nagy terjedelméről. Hogy azután — miként BEKE írja — az ő tanácsára történt-e, hogy a jegyzetek terjedelmén nem változtattak, vagy esetleg csak az ő tanácsára is, az igazán nem fontos. De minthogy valóban ő, vagy legalábbis ő is tanácsolta, hogy a Finnugor Társaság így adja ki a munkát, nem értem, miért emel most ez ellen kifogást.

3. Valamivel részletesebben kell BEKE ÖDÖNNEK egy határozottan téves kijelentésére reflektálnom.

BEKE ezt írja (i. h. 310. l.): [Az udmurt szövegeknek a rendezése és a szöveg nyelvjárásának a jegyzetek elején való megjelölése] „bizonyára még Munkácsitól származik, aki a prózai szövegeket még maga fordította le, mint nekem meg is mutatta, úgyhogy Fuchsra már csak a dalok fordítása maradt.“

Sorra veszem a három állítást.

a) Az említett csoportosítás valóban Munkácsitól származik. Ezt az előszó XXXII. lapján meg is írtam. De lehetséges, hogy az ott olvasható fogalmazásban („die Einteilung des Werkes stammt mit Ausnahme der von ihm nicht in die Sammlung aufgenommenen Texte, von Munkácsi“) nem jutott elég világosan kifejezésre az, hogy a jegyzeteket is így tervezte, így írta meg maga Munkácsi.

b) De vajjon jól emlékszik-e BEKE arra, hogy Munkácsi a prózai szövegeket maga fordította le s hogy fordításukat neki meg is mutatta?

Talán hibát követtem el, hogy — bár az előszóban (XXIII—XXIV. l.) természetesen referálok a kiadással kapcsolatos szerepemről — túlzott tartózkodásból, nehogy nagyon is előtérbe állítsam a magam munkáját, nem jelöltem meg pontosan, hogy mit fordított Munkácsi, és minek a fordítása volt az én munkám.

BEKÉNEK idézett kijelentése arra kényszerít, hogy ezt a hiányt most pótoljam.

A prózai szövegeknek egy részét maga Munkácsi fordította le, másik részét pedig én.

Azoknak a prózai szövegeknek, amelyeket én fordítottam le, egyik, mégpedig nagyobb részét előre megbeszéltük Munkácsival (ebből az első csoportból talán mindössze az első és a második darabot fordítottuk le előszóval e g y ü t t végig, a többinél — ismétlem, ebből a csoportból — csak a nehezebbnek látszó helyek jelentését tárgyaltuk meg k ö z ö s e n), és azután én otthon lefordítottam a teljes szöveget; ezt aztán Munkácsi revideálta és ahol szükségesnek látta, kijavította; — a másik csoportot, azaz az általam fordított szövegek másik (kisebb, de így is elég jelentős) részét én önállóan (de természetesen Munkácsi jegyzeteinek felhasználásával) fordítottam le és így revideálta őket Munkácsi, de — mint az előszó XXIV. lapján megjegyeztem —

„mit Ausnahme einiger Stücke, die ich Munkácsi in den letzten Tagen seines Lebens übergeben hatte“.

Hangsúlyoznom kell, hogy az eredeti kézirat pontos képet ad arról, hogy mit fordított le M., és mit fordítottam le én. Munkácsi kéziratában az én kézírásom mutatja, hogy milyen változtatásokat ajánlottam én (ezek általában csak stiláris változtatások), viszont az én kézírásommal készült fordításokban ott vannak Munkácsi kézírásával az őáltala javasolt változtatások, javítások.

Ennek a kéziratnak az alapján megállapítom, hogy a prózai szövegek közül a következőket fordította le Munkácsi maga (a számok a prózai szöveg számát jelzik a nyomtatott kiadásban): 2., 8—10., 12—14., 56., 72., 77—104. sz.

Ezzel szemben én fordítottam le a következő prózai szövegeket: 1., 3—7., 11., 15—55., 57—71., 73—76., 105—120. sz.

Mint hogy a szám maga nem jelzi, hogy milyen terjedelmű az elvégzett munka, hiszen van köztük egészen apró darab is, nézzük a lapok számát is.

Mármost, nem számítva a 105—120. sz. szövegeket, amelyekről alább kell még szólnom, a nyomtatott 251 lapnyi prózai szövegekből (amelyeket Munkácsi maga is kiadásra szánt) Munkácsi 118 lapot (azaz 47%-ot), én pedig 133 lapot (azaz 53%-ot) fordítottam le. (A „lap“ itt tkp. fél lapot jelent, mert minden lapon udmurt szöveg és német fordítás is van.)

Kérdem: mondhatta-e Munkácsi, aki természetesen jól ismerte a tényállást, hogy a prózai szövegeket mind ő fordította le? És mikor M. megmutatta BEKÉNEK a fordításokat, nem tűnt-e fel BEKÉNEK, hogy a fordításoknak nagyobb fele nem Munkácsi keze írása?

Világos: BEKE rosszul emlékszik.

De BEKÉNEK úgy látszik az sem tűnt fel, hogy én M. hagyatékából még a 105—120. sz. prózai szövegeket is kiadtam, és ezeknél nemcsak a fordítás az én önálló munkám, hanem a szövegek átírását is — a fennmaradt (sokszor) kevés jegyzet és bejegyzés alapján — nekem kellett elvégezniem, miként ezt az előszóban és a jegyzetekben kötelességszerűen — az átírás módjának tisztázása miatt is — kiemeltem. Ezekkel a darabokkal együtt a gyűjteménynek összesen 301 lapnyi prózai szövegéből 183 lapot, tehát 61%-ot én fordítottam le.

Miből credhetett BEKE tévedése?

Arra gondolok, hogy Munkácsi azt közölte BEKÉVEL, hogy a prózai szövegek (már t. i. azok, amelyeket M. ki akart adni) *már le vannak fordítva*; ez meg is felelt a tényeknek (l. az előszó XXIV. lapját), de persze semmiképpen nem mondhatta M. azt, hogy ezt a fordítást teljes egészében ő végezte el.

De BEKÉNEK ez a tévedése hasznos volt abból a szempontból, hogy a dolog tisztázását eredményezte és így jobban domborodik ki most az, hogy mely részekkel kapcsolatban kell nekem az esetleges, sőt bizonyosan előforduló, hibákért a felelősséget nagyobb mértékben vállalnom.

Még egy dolog megemlítésére nyílik itt alkalmam.

A könyvben kellően megokoltam, hogy miért vettem fel több olyan szöveget, melyet M. maga mellőzni akart és így — mint említettük — nem is készítette elő kiadásukat. Tárgyilag, nyelvileg közlésre érdemes daraboknak láttam ezeket. Egyeseknél csak a kényesebb tárgyra való tekintet bírhatta rá Munkácsit arra, hogy kiadásukat mellőzni kívánta. Ezt a nehézséget én latinra való fordítással iparkodtam áthidalni, másfelől — és ezt nem tettem szóvá a könyvben, mert még a látszatát is kerülni akartam annak, mintha a felelőséget másra akarnám, akár csak részben is, áthárítani — a dolgot külön megbeszéltem Munkácsi családjával (fiával és leányával), és csak az ő beleegyezésük után adtam ki ezeket a kényesebb tárgyú szövegeket. Ugyancsak kötelességemnek tartottam, hogy bemutassam nekik az előszó teljes szövegét is kefelevonatban, és csak azután küldtem el a korrektúrát, mikor meggyőződtem róla, hogy a család helyesli a szöveget.

Természetesen továbbra is én vállalom a felelősséget mindenért, ami a gyűjteményben az én munkám, és nem azért mondtam el a fentieket, hogy a felelősséget most a családra hárítsam.

c) Ami végül БЕКÉnek harmadik kijelentését illeti, hogy t. i. a dalokat én fordítottam le, ez nem egészen pontos. Én az előszó XXIII. lapján is hangsúlyoztam, hogy néhány, kevés dalnak („einige wenige Lieder“), valamint a Lach-féle gyűjteményből átvett daloknak a fordítása Munkácsitól való. Pontosabban: (Lach dalait nem számítva) 528 dal közül M. maga 15-öt fordított le; 7-et németre (a 328., 350., 353., 365., 371., 397. és 511. számúakat) és 8-at magyarra (l. Akad. Értesítő 1916., 69—70. l.), nevezetesen a 79., 117., 245., 283., 295., 321., 432., 438. számúakat. Munkácsi dalai közt persze olyanok is vannak, amelyek néha csak csekély mértékben eltérő változatai a Lach-féle (összesen 80 udmurt dalt felölelő) gyűjteményben szereplő és ott Munkácsi által lefordított daloknak. Természetesen ez a körülmény is, melyet egyébként a jegyzetekben mindig kiemeltem, lényegesen megkönnyítette számomra ezeknek a dalváltozatoknak a lefordítását.

A dalokat tehát általában én fordítottam le (a Lach-félék kivételével), de néhány — bár kevés — dalt mégis még Munkácsi maga fordított le.

*

Tévedések és félreértések is elősegíthetik az igazság kiderítését. Az itt szóvá tett tévedés és félreértés is hasznosnak és termékenynek bizonyult, mert alkalmat adott néhány dolognak a tisztázására.

Fokos Dávid